

# YURIDIK FANLAR AXBOROTNOMASI

## ВЕСТНИК ЮРИДИЧЕСКИХ НАУК

### REVIEW OF LAW SCIENCES



huquqiy ilmiy-amaliy jurnal

правовой научно-практический журнал

legal scientific-practical journal

2026-yil 3-son

VOLUME 10 / ISSUE 3 / 2026

DOI: [HTTPS://DX.DOI.ORG/10.51788/TSUL.ROLS.103](https://dx.doi.org/10.51788/TSUL.ROLS.103)

ISSN 2181-919X

E-ISSN 2181-1148

DOI: [HTTPS://DX.DOI.ORG/10.51788/TSUL.ROLS](https://dx.doi.org/10.51788/TSUL.ROLS)



**Crossref**  
Content  
Registration

## MUASSIS: TOSHKENT DAVLAT YURIDIK UNIVERSITETI

“Yuridik fanlar axborotnomasi – Вестник юридических наук – Review of law sciences” huquqiy ilmiy-amaliy jurnali O‘zbekiston matbuot va axborot agentligi tomonidan 2020-yil 22-dekabrda 0931-sonli guvohnoma bilan davlat ro‘yxatidan o‘tkazilgan.

Jurnal O‘zbekiston Respublikasi Fanlar akademiyasi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi jurnallari ro‘yxatiga kiritilgan.

Mualliflik huquqlari Toshkent davlat yuridik universitetiga tegishli. Barcha huquqlar himoyalangan. Jurnal materiallaridan foydalanish, tarqatish va ko‘paytirish muassis ruxsati bilan amalga oshiriladi.

Sotuvda kelishilgan narxda.

### Nashr bo‘yicha mas‘ul:

O. Choriyev

### Muharrirlar:

E. Mustafayev, Y. Yarmolik, M. Sharifova, Sh. Beknazarova, X. Yuldasheva, E. Sharipov, K. Abduvaliyeva, Y. Mahmudov, F. Usmonova

### Musahhih:

M. Tursunov

### Texnik muharrir:

U. Sapayev

### Dizayner:

D. Rajapov

### Tahririyat manzili:

100047. Toshkent shahar, Sayilgoh ko‘chasi, 35.  
Tel.: (0371) 233-66-36 (1169)

### Veb-sayt:

review.tsul.uz

E-mail: reviewjournal@tsul.uz

Obuna indeksi: 1385.

### Nashriyot litsenziyasi

№ 174625, 29.11.2023-y.

Jurnal 2026-yil 21-sentabrda

bosmaxonaga topshirildi.

Qog‘oz bichimi: A4.

Shartli bosma tabog‘i: 26,2

Adadi: 100. Buyurtma: № 97.

### Bosmaxona litsenziyasi

29.11.2023 № 174626

TDYU bosmaxonasida chop etildi.

Bosmaxona manzili:

100047. Toshkent shahri,

Sayilgoh ko‘chasi, 37.

© Toshkent davlat yuridik universiteti

## TAHRIR HAY’ATI

### BOSH MUHARRIR

B. Xodjayev – Toshkent davlat yuridik universiteti rektori, yuridik fanlar doktori, professor

### BOSH MUHARRIR O‘RINBOSARI

Z. Esanova – Toshkent davlat yuridik universiteti Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo‘yicha prorektori, yuridik fanlar doktori, professor

### MAS‘UL MUHARRIR

O. Choriyev – Toshkent davlat yuridik universiteti Tahririy-nashriyot markazi direktori

### TAHRIR HAY’ATI A‘ZOLARI

Y. Kanyazov – O‘zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi huzuridagi Yuridik kadrlarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish instituti direktori, yuridik fanlar nomzodi

J. Tashkulov – O‘zbekiston Respublikasi Fanlar akademiyasi Davlat va huquq instituti bo‘lim boshlig‘i, yuridik fanlar doktori, professor

U. To‘xtasheva – Korrupsiyaga qarshi kurashish agentligi direktori o‘rinbosari, yuridik fanlar doktori, professor

M. Yasan – Balikesir universiteti Huquq fakulteti professori (Turkiya)

S. Ma‘mun – Islam Negeri universiteti o‘qituvchisi (Indoneziya)

Sh. Asadov – O‘zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi Yuridik ta‘lim va sud-ekspertiza boshqarmasi boshlig‘i, yuridik fanlar doktori, professor

J. Nematov – Toshkent davlat yuridik universiteti Ma‘muriy va moliya huquqi sho‘basi professori, yuridik fanlar doktori

M. Aminjonova – O‘zbekiston Respublikasi Huquqni muhofaza qilish akademiyasi Qonunchilik ijrosi ustidan nazoratni tashkil etish kafedrasida dotsenti, yuridik fanlar doktori

M. Raximov – Toshkent davlat yuridik universiteti Tadqiqot markazi boshlig‘i, yuridik fanlar bo‘yicha falsafa doktori

I. Djurayev – Toshkent davlat yuridik universiteti Sud hokimiyati, advokatura va huquqni muhofaza qiluvchi organlar sho‘basi professori, yuridik fanlar doktori

O. Narzullayev – Toshkent davlat yuridik universiteti Ekologiya huquqi sho‘basi professori, yuridik fanlar doktori

F. Maxmudov – Adliya vazirligi huzuridagi Yuridik kadrlarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish instituti direktori o‘rinbosari, yuridik fanlar doktori, dotsent

M. Kadirova – Toshkent davlat yuridik universiteti Jinoyat-protsessual huquqi sho‘basi professor v.b., yuridik fanlar doktori

I. Yakubova – Toshkent davlat yuridik universiteti Intellektual mulk huquqi sho‘basi professor v.b., yuridik fanlar doktori

A. Muxamedjanov – Toshkent davlat yuridik universiteti Xalqaro huquq va inson huquqlari sho‘basi professori, yuridik fanlar doktori

N. Niyazova – Toshkent davlat yuridik universiteti O‘zbek tili va adabiyoti sho‘basi professori, pedagogika fanlari nomzodi

**УЧРЕДИТЕЛЬ: ТАШКЕНТСКИЙ  
ГОСУДАРСТВЕННЫЙ ЮРИДИЧЕСКИЙ  
УНИВЕРСИТЕТ**

Правовой научно-практический журнал «Вестник юридических наук – Yuridik fanlar axborotnomasi – Review of Law Sciences» зарегистрирован Агентством печати и информации Узбекистана 22 декабря 2020 года с удостоверением № 0931.

Журнал включён в перечень журналов Высшей аттестационной комиссии при Академии наук Республики Узбекистан.

Авторские права принадлежат Ташкентскому государственному юридическому университету. Все права защищены. Использование, распространение и воспроизведение материалов журнала осуществляется с разрешения учредителя.

Реализуется по договорной цене.

**Ответственный за выпуск:**

О. Чориев

**Редакторы:**

Э. Мустафаев, Е. Ярмолик, М. Шарифова,  
Ш. Бекназарова, Х. Юлдашева, Э. Шарилов,  
К. Абдувалиева, Й. Махмудов, Ф. Усмонова

**Корректор:**

М. Турсунов

**Технический редактор:**

У. Сапаев

**Дизайнер:**

Д. Ражапов

**Адрес редакции:**

100047. Город Ташкент,  
улица Сайилгох, 35.  
Тел.: (0371) 233-66-36 (1169)

**Веб-сайт:** review.tsul.uz

**E-mail:** reviewjournal@tsul.uz

**Подписной индекс:** 1385.

**Издательская лицензия**

от 29.11.2023 № 174625.

Журнал передан в типографию  
21.09.2026.

Формат бумаги: А4.

Усл. п. л. 26,2 Тираж: 100 экз.

Номер заказа: 97.

**Лицензия типографии**

от 29.11.2023 № 174626.

Отпечатано в типографии

Ташкентского государственного  
юридического университета.

100047, г. Ташкент, ул. Сайилгох, 37.

© Ташкентский государственный  
юридический университет

**РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ**

**ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР**

*Б. Ходжаев* – ректор Ташкентского государственного юридического университета, доктор юридических наук, профессор

**ЗАМЕСТИТЕЛЬ ГЛАВНОГО РЕДАКТОРА**

*З. Эсанова* – проректор по научной работе и инновациям Ташкентского государственного юридического университета, доктор юридических наук, профессор

**ОТВЕТСТВЕННЫЙ РЕДАКТОР**

*О. Чориев* – директор Редакционно-издательского центра Ташкентского государственного юридического университета

**ЧЛЕНЫ РЕДАКЦИОННОЙ КОЛЛЕГИИ**

*Е. Канъязов* – директор Института переподготовки и повышения квалификации юридических кадров при Министерстве юстиции Республики Узбекистан, кандидат юридических наук

*Ж. Ташкулов* – заведующий отделом Института государства и права Академии наук Республики Узбекистан, доктор юридических наук, профессор

*У. Тухташева* – заместитель директора Агентства по противодействию коррупции Республики Узбекистан, доктор юридических наук, профессор

*М. Ясан* – профессор юридического факультета Университета Балыкесир (Турция)

*С. Маъмун* – преподаватель Исламского государственного университета (Индонезия)

*Ш. Асадов* – начальник управления юридического образования и судебной экспертизы Министерства юстиции Республики Узбекистан, доктор юридических наук, профессор

*Ж. Нематов* – профессор сектора административного и финансового права Ташкентского государственного юридического университета, доктор юридических наук

*М. Аминжонов* – доцент кафедры организации контроля за исполнением законодательства Правоохранительной академии Республики Узбекистан, доктор юридических наук

*М. Рахимов* – начальник Исследовательского центра Ташкентского государственного юридического университета, доктор философии по юридическим наукам

*И. Джураев* – профессор сектора судебной власти, адвокатуры и правоохранительных органов Ташкентского государственного юридического университета, доктор юридических наук

*О. Нарзуллаев* – профессор сектора экологического права Ташкентского государственного юридического университета, доктор юридических наук

*Ф. Махмудов* – заместитель директора Института переподготовки и повышения квалификации юридических кадров при Министерстве юстиции, доктор юридических наук, доцент

*М. Кадирова* – и.о. профессора сектора уголовно-процессуального права Ташкентского государственного юридического университета, доктор юридических наук

*И. Якубова* – и.о. профессора сектора права интеллектуальной собственности Ташкентского государственного юридического университета, доктор юридических наук

*А. Мухамеджанов* – профессор сектора международного права и прав человека Ташкентского государственного юридического университета, доктор юридических наук

*Н. Ниязова* – профессор сектора узбекского языка и литературы Ташкентского государственного юридического университета, кандидат педагогических наук

**FOUNDER: TASHKENT STATE  
UNIVERSITY OF LAW**

“Yuridik fanlar axborotnomasi – Вестник юридических наук – Review of law sciences” legal scientific-practical journal was registered by Press and Information Agency of Uzbekistan on December 22, 2020, with certificate number 0931.

The journal is included in the list of journals of the Supreme Attestation Commission under the Academy of Sciences of the Republic of Uzbekistan.

Copyright belongs to Tashkent State University of Law. All rights reserved. Use, distribution and reproduction of materials of the journal are carried out with the permission of the founder.

Agreed-upon price.

**Publication Officer:**

O. Choriev

**Editors:**

E. Mustafaev, E. Yarmolik, M. Sharifova, Sh. Beknazarova, Kh. Yuldasheva, E. Sharipov, K. Abduvalieva, Y. Makhmudov, F. Usmonova

**Proofreader:**

M. Tursunov

**Technical editor:**

U. Sapaev

**Designer:**

D. Rajapov

**Publishing department address:**

100047. Tashkent city,  
Sayilgoh street, 35.  
Phone: (0371) 233-66-36 (1169)

**Website:** review.tsul.uz

**E-mail:** reviewjournal@tsul.uz

**Subscription index:** 1385.

**Publishing license**

№ 174625, 29.11.2023.

The journal is submitted to the Printing house on 21.09.2026.

Paper size: A4.

Cond.p.f: 26,2.

Units: 100. Order: № 97.

**Printing house license**

№ 174626, 29.11.2023.

Published in the Printing house of  
Tashkent State University of Law.  
100047. Tashkent city, Sayilgoh street, 37.

© Tashkent State University of Law

**EDITORIAL BOARD**
**EDITOR-IN-CHIEF**

*B. Khodjaev* – Rector of Tashkent State University of Law, Doctor of Law, Professor

**DEPUTY EDITOR**

*Z. Esanova* – Deputy Rector for Scientific Affairs and Innovations of Tashkent State University of Law, Doctor of Law, Professor

**EXECUTIVE EDITOR**

*O. Choriev* – Director of the Publishing and Editorial Center of Tashkent State University of Law

**MEMBERS OF EDITORIAL BOARD**

*Y. Kanyazov* – Director of the Institute for Retraining and Advanced Training of Legal Personnel under the Ministry of Justice of the Republic of Uzbekistan, Candidate of Legal Sciences

*J. Tashkulov* – Head of the Department of the Institute of State and Law of the Academy of Sciences of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Law, Professor

*U. Tukhtasheva* – Deputy Director of the Anti-Corruption Agency, Doctor of Law, Professor

*M. Yasan* – Professor of the Faculty of Law, Balikesir University (Turkey)

*S. Ma'mun* – Lecturer at Universitas Islam Negeri (Indonesia)

*Sh. Asadov* – Head of the Department of Legal Education and Forensic Examination of the Ministry of Justice of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Law, Professor

*J. Nematov* – Professor of the Department of Administrative and Financial Law of Tashkent State University of Law, Doctor of Law

*M. Aminjonova* – Associate Professor of the Department of Organization of Control over the Execution of Legislation of the Law Enforcement Academy of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Law

*M. Rakhimov* – Head of the Research Center of Tashkent State University of Law, Doctor of Philosophy (PhD) in Law

*I. Djuraev* – Professor of the Department of Judiciary, Advocacy and Law Enforcement Agencies of Tashkent State University of Law, Doctor of Law

*O. Narzullaev* – Professor of the Department of Environmental Law of Tashkent State University of Law, Doctor of Law

*F. Makhmudov* – Deputy Director of the Institute for Retraining and Advanced Training of Legal Personnel under the Ministry of Justice, Doctor of Law, Associate Professor

*M. Kadirova* – Acting Professor of the Department of Criminal Procedure Law of Tashkent State University of Law, Doctor of Law

*I. Yakubova* – Acting Professor of the Department of Intellectual Property Law of Tashkent State University of Law, Doctor of Law

*A. Mukhamedjanov* – Professor of the Department of International Law and Human Rights of Tashkent State University of Law, Doctor of Law

*N. Niyazova* – Professor of the Department of Uzbek Language and Literature of Tashkent State University of Law, Candidate of Pedagogical Sciences

## MUNDARIJA

---

### 12.00.01 – DAVLAT VA HUQUQ NAZARIYASI VA TARIXI. HUQUQIY TA'LIMOTLAR TARIXI

#### 11 **MUXIDDINOVA FIRYUZA ABDURASHIDOVNA**

Inson qadr-qimmatini konsepsiyasining davlat va huquq to'g'risidagi ta'limotlardagi asosiy masalalari

#### 22 **KURBANOV JAHONGIR ABDIMUTALLI O'G'LI**

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti hujjatlarining huquqiy tabiati: milliy qonunchilik va xorijiy davlatlar tajribasining qiyosiy-huquqiy tahlili

---

### 12.00.02 – KONSTITUTSIYAVIY HUQUQ. MA'MURIY HUQUQ. MOLIYA VA BOJXONA HUQUQI

#### 36 **TULTEYEV ILYAS TAVASOVICH**

Konstitutsiyaning to'g'ridan to'g'ri amal qilishini ta'minlashning ayrim nazariy va amaliy jihatlari

#### 50 **YULDOSHEV AZIZJON ERGASHEVICH**

O'zbekistonda mahalliy boshqaruv va o'zini o'zi boshqarish: qonunchilik modeli evolyutsiyasi va konseptual aniqlik muammosi

#### 62 **ILXOMBEKOV JASURBEK ILXOMBEK O'G'LI**

Internetda so'z erkinligi: konstitutsiyaviy kafolatlar va uni amalga oshirishning huquqiy chegaralari

#### 73 **JAHONOV SHOHROH SHUHRAT O'G'LI**

Raqamlashtirish sharoitida axborot xavfsizligining konstitutsiyaviy-huquqiy mohiyati

---

### 12.00.03 – FUQAROLIK HUQUQI. TADBIRKORLIK HUQUQI. OILA HUQUQI. XALQARO XUSUSIY HUQUQ

#### 84 **OTAXONOV FOZILJON XAYDAROVICH**

Xalqaro tijorat arbitrajining raqamli transformatsiyasi: huquqiy asoslar, institutsional muammolar va rivojlanish istiqbollari

#### 100 **SHARAXMETOVA UMIDA SHAAKBAROVNA**

Oilaviy-huquqiy javobgarlik asoslarini belgilash muammolari

#### 115 **UMAROVA DURDONA XASAN QIZI, NARZIEV OTABEK SA'DIYEVICH**

Raqamli iqtisodiyot va kripto-investitsiyalar doirasida investitsiya arbitrajining kelajagi

#### 125 **BAXROMOVA NILUFAR XOSHOVNA**

Raqamli marketingda iste'molchilar huquqlarini buzganlik uchun fuqarolik-huquqiy javobgarlikni takomillashtirish masalalari

#### 137 **ERGASHEVA SHOHISTA O'KTAM QIZI**

"Lex digitalis" raqamli aktivlarni tartibga solishning kollizion tamoyili sifatida

#### 152 **SAMANDAROVA FERUZA BAXROMJON QIZI**

Davlat xaridida shartnoma erkinligi prinsipi: mazmuni va cheklavlari

---

12.00.09 – JINOYAT PROTSESSI. KRIMINALISTIKA, TEZKOR-QIDIRUV HUQUQ VA  
SUD EKSPERTIZASI

160 **XIKMATOV AZIZ BOBONAROVICH**

Jinoyat protsessida jismoniy nuqsonli shaxslarni so'roq qilish taktikasini takomillashtirish  
asoslari

---

12.00.10 – XALQARO HUQUQ

174 **CHARIYEV TO'YLI SAPARVELIYEVICH**

Turkmanistonning doimiy betaraflik maqomining keng miqyosda e'tirof etilishi va  
shakllanishining huquqiy asoslari

183 **JUMAQULOV XUSNIDDIN SHOKIR O'G'LI**

Xalqaro temiryo'l huquqining zamonaviy rivojlanish tendensiyalari: COTIF va SMGS tizimlarining  
qiyosiy-huquqiy tahlili

---

12.00.12 – KORRUPSIYA MUAMMOLARI

190 **XOMIDOV SHUXRAT GAFURJONOVICH**

BMT Korruptsiyaga qarshi konvensiyasining 14- va 52-moddalari: O'zbekiston uchun ustuvor  
yo'nalishlar

---

12.00.13 – INSON HUQUQLARI

208 **NOSIROVA MARJONA NEGMAT QIZI**

Inson huquqlarini himoya qiluvchi nodavlat notijorat tashkilotlarning maqsadi, vazifalari  
hamda faoliyat yo'nalishlari (tashkilotlar misolida)

---

12.00.18 – RAQAMLI HUQUQ

217 **YUNUSOVA MINOVVARXON SABIROVNA**

Zamonaviy davlat boshqaruvida yangi islohotlar va fuqarolar bilan raqamli muloqot modellari

---

## СОДЕРЖАНИЕ

---

### 12.00.01 – ТЕОРИЯ И ИСТОРИЯ ГОСУДАРСТВА И ПРАВА. ИСТОРИЯ ПРАВОВЫХ УЧЕНИЙ

#### 11 МУХИДДИНОВА ФИРЮЗА АБДУРАШИДОВНА

Основные вопросы концепции человеческого достоинства в учениях о государстве и праве

#### 22 КУРБАНОВ ЖАХОНГИР АБДИМУТАЛЛИ УГЛИ

Правовая природа актов Президента Республики Узбекистан: сравнительно-правовой анализ национального законодательства и опыта зарубежных государств

---

### 12.00.02 – КОНСТИТУЦИОННОЕ ПРАВО. АДМИНИСТРАТИВНОЕ ПРАВО. ФИНАНСОВОЕ И ТАМОЖЕННОЕ ПРАВО

#### 36 ТУЛЬТЕЕВ ИЛЬЯС ТАВАСОВИЧ

Некоторые теоретические и практические аспекты обеспечения прямого действия Конституции

#### 50 ЮЛДОШЕВ АЗИЗЖОН ЭРГАШЕВИЧ

Местное управление и самоуправление в Узбекистане: эволюция законодательной модели и проблема понятийной определённости

#### 62 ИЛХОМБЕКОВ ЖАСУРБЕК ИЛХОМБЕК УГЛИ

Свобода слова в Интернете: конституционные гарантии и правовые пределы её реализации

#### 73 ЖАХОНОВ ШОХРУХ ШУХРАТ УГЛИ

Конституционно-правовая сущность информационной безопасности в условиях цифровизации

---

### 12.00.03 – ГРАЖДАНСКОЕ ПРАВО. ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКОЕ ПРАВО. СЕМЕЙНОЕ ПРАВО. МЕЖДУНАРОДНОЕ ЧАСТНОЕ ПРАВО

#### 84 ОТАХОНОВ ФОЗИЛЖОН ХАЙДАРОВИЧ

Цифровая трансформация международного коммерческого арбитража: правовые основы, институциональные проблемы и перспективы развития

#### 100 ШАРАХМЕТОВА УМИДА ШААКБАРОВНА

Проблемы определения оснований ответственности членов семьи

#### 115 УМАРОВА ДУРДОНА ХАСАН КИЗИ, НАРЗИЕВ ОТАБЕК САЪДИЕВИЧ

Будущее инвестиционного арбитража в условиях цифровой экономики и инвестиций в криптоактивы

#### 125 БАХРОМОВА НИЛУФАР ХОШИМОВНА

Вопросы совершенствования гражданско-правовой ответственности за нарушение прав потребителей в цифровом маркетинге

#### 137 ЭРГАШЕВА ШОХИСТА УКТАМ КИЗИ

Lex digitalis как коллизионный принцип регулирования цифровых активов

#### 152 САМАНДАРОВА ФЕРУЗА БАХРОМЖОН КИЗИ

Принцип свободы договора в сфере государственных закупок: содержание и ограничения

12.00.09 – УГОЛОВНЫЙ ПРОЦЕСС. КРИМИНАЛИСТИКА,  
ОПЕРАТИВНО-РОЗЫСКНОЕ ПРАВО И СУДЕБНАЯ ЭКСПЕРТИЗА

160 **ХИКМАТОВ АЗИЗ БОБОНАРОВИЧ**

Основы совершенствования тактики допроса лиц с физическими недостатками  
в уголовном процессе

---

12.00.10 – МЕЖДУНАРОДНОЕ ПРАВО

174 **ЧАРЫЕВ ТОЙЛЫ САПАРВЕЛИЕВИЧ**

Масштабное признание статуса постоянного нейтралитета Туркменистана и правовые  
основы его происхождения

183 **ЖУМАКУЛОВ ХУСНИДДИН ШОКИР УГЛИ**

Современные тенденции развития международного железнодорожного права:  
сравнительно-правовой анализ систем COTIF и СМГС

---

12.00.12 – ПРОБЛЕМЫ КОРРУПЦИИ

190 **ХОМИДОВ ШУХРАТ ГАФУРЖОНОВИЧ**

Имплементация статей 14 и 52 Конвенции ООН: приоритеты для Узбекистана

---

12.00.13 – ПРАВА ЧЕЛОВЕКА

208 **НОСИРОВА МАРЖОНА НЕГМАТ КИЗИ**

Цели, задачи и направления деятельности негосударственных некоммерческих  
организаций, защищающих права человека (на примере отдельных организаций)

---

12.00.18 – ЦИФРОВЫЕ ПРАВА

217 **ЮНУСОВА МИНОВВАРХОН САБИРОВНА**

Современные реформы государственного управления и модели цифрового  
взаимодействия с гражданами

## CONTENTS

---

### 12.00.01 – THEORY AND HISTORY OF STATE AND LAW. HISTORY OF LEGAL DOCTRINES

**11 MUKHIDDINOVA FIRYUZA ABDURASHIDOVNA**

Key issues of the concept of human dignity in the doctrines of state and law

**22 KURBANOV JAHONGIR ABDIMUTALLI UGLI**

The legal nature of acts of the President of the Republic of Uzbekistan: a comparative legal analysis of national legislation and foreign experience

---

### 12.00.02 – CONSTITUTIONAL LAW. ADMINISTRATIVE LAW. FINANCIAL AND CUSTOMS LAW

**36 TULTEEV ILYAS TAVASOVICH**

Some theoretical and practical aspects of ensuring the direct effect of the Constitution

**50 YULDASHEV AZIZJON ERGASHEVICH**

Local governance and self-government in Uzbekistan: evolution of the legislative model and the problem of conceptual certainty

**62 ILKHOMBEKOV JASURBEK ILKHOMBEKOVICH**

Freedom of expression on the internet: constitutional guarantees and legal limits for its implementation

**73 JAHONOV SHOHRUH SHUHRAT UGLI**

Constitutional and legal essence of information security in the context of digitalization

---

### 12.00.03 – CIVIL LAW. BUSINESS LAW. FAMILY LAW. INTERNATIONAL PRIVATE LAW

**84 OTAKHONOV FOZILJON KHAYDAROVICH**

Digital transformation of international commercial arbitration: legal framework, institutional challenges, and development prospects

**100 SHARAKHMETOVA UMIDA SHAAKBAROVNA**

Problems of determining the grounds of family legal liability

**115 UMAROVA DURDONA KHASAN KIZI, NARZIEV OTABEK SADIEVICH**

The future of investment arbitration in the digital economy and crypto-investments

**125 BAKHROMOVA NILUFAR KHOSHIMOVNA**

Issues of improving civil liability for violation of consumer rights in digital marketing

**137 ERGASHEVA SHOKHISTA UKTAM KIZI**

Lex digitalis as a collision principle for regulating digital assets

**152 SAMANDAROVA FERUZA BAKHROMJON KIZI**

The principle of freedom of contract in public procurement: content and limitations

---

### 12.00.09 – CRIMINAL PROCEEDINGS. FORENSICS, INVESTIGATIVE LAW AND FORENSIC EXPERTISE

**160 KHIKMATOV AZIZ BOBONAROVICH**

Fundamentals of improving the tactics of interviewing persons with physical disabilities in criminal proceedings

---

## 12.00.10 – INTERNATIONAL LAW

174 **CHARIEV TOYLI SAPARVELIEVICH**

Broad recognition of Turkmenistan's permanent neutrality status and the legal foundations of its establishment

183 **JUMAKULOV KHUSNIDDIN SHOKIR UGLI**

Modern development trends in international railway law: a comparative legal analysis of the COTIF and SMGS systems

## 12.00.12 – CORRUPTION PROBLEMS

190 **KHOMIDOV SHUKHRAT GAFURJONOVICH**

Implementation of articles 14 and 52 of the UN Convention: priorities for Uzbekistan

## 12.00.13 – HUMAN RIGHTS

208 **NOSIROVA MARJONA NEGMAT KIZI**

Goals, objectives, and areas of activity of non-governmental non-profit organizations in the protection of human rights (based on organizational examples)

## 12.00.18 – DIGITAL LAW

217 **YUNUSOVA MINOVVARKHON SABIROVNA**

New reforms in modern public administration and digital interaction models with citizens

Kelib tushgan / Получено / Received: 07.08.2026  
Qabul qilingan / Принято / Accepted: 07.09.2026  
Nashr etilgan / Опубликовано / Published: 21.09.2026

DOI: <https://dx.doi.org/10.51788/tsul.rols.103002>

UDC: 342.51:340.134(045)(575.1)

## O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI PREZIDENTI HUJJATLARINING HUQUQIY TABIATI: MILLIY QONUNCHILIK VA XORIJIY DAVLATLAR TAJRIBASINING QIYOSIY-HUQUQIY TAHLILI

**Kurbanov Jahongir Abdimutalli o'g'li,**

Toshkent davlat yuridik universiteti

Davlat va huquq nazariyasi sho'basida katta o'qituvchisi

ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-4588-6090>

e-mail: kurbanovjahongir00@gmail.com

**Annotatsiya.** Mazkur maqolada O'zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan qabul qilinadigan hujjatlarning huquqiy tabiati amaldagi milliy qonunchilik va xorijiy davlatlar tajribasini qiyosiy tahlil qilish orqali o'rganildi. Amaldagi "Normativ-huquqiy hujjatlar to'g'risida"gi Qonunga (2021-yil 20-aprel, O'RQ-682-son) ko'ra, Prezident normativ-huquqiy hujjatlarni faqat farmon va qaror shaklida qabul qiladi, farmoyish esa qonunda normativ-huquqiy hujjatlar tizimiga rasman kiritilmagan. Bu holat muallif tomonidan hujjatlarni turkumlashning muhim, ammo huquqiy adabiyotda yetarlicha yoritilmagan mezon sifatida asoslab berildi. Tadqiqotda formal-yuridik, qiyosiy-huquqiy, tizimli-strukturaviy va tarixiy-huquqiy metodlardan foydalanilgan. Germaniya, Fransiya, Rossiya, AQSH va Estoniya tajribasi bilan qiyoslash orqali davlat boshlig'i hujjatlarining normativligini aniqlashning ikki asosiy modeli qonunda vakolatni aniq vakolat berish (delegatsiya) va doktrinal mezonlarni rivojlantirish ajratib ko'rsatildi. Shuningdek, farmon va qarorni bir-biridan farqlashda tartibga solinadigan masalaning miqyosi hamda normativ ko'rsatmaning barqarorlik darajasi mezonlari asoslab berildi. Tadqiqot natijasida O'zbekiston qonunchiligida farmon va qaror o'rtasidagi farqlash mezonlarini, shuningdek, "aralash" xarakterdagi hujjatlarni differentsiatsiyalash tartibini mustahkamlash bo'yicha takliflar ishlab chiqildi. Maqolaning nazariy va amaliy ahamiyati uning natijalari huquq ijodkorligi hamda huquqiy monitoring amaliyotida qo'llanilishi mumkinligidadir.

**Kalit so'zlar:** prezident hujjatlari, farmon, qaror, farmoyish, murojaatnoma, normativ-huquqiy hujjat, normativlik mezonlari, qonunosti hujjatlar

### ПРАВОВАЯ ПРИРОДА АКТОВ ПРЕЗИДЕНТА РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН: СРАВНИТЕЛЬНО-ПРАВОВОЙ АНАЛИЗ НАЦИОНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА И ОПЫТА ЗАРУБЕЖНЫХ ГОСУДАРСТВ

**Курбанов Жахонгир Абдимуталли угли,**

старший преподаватель сектора теории государства и права  
Ташкентского государственного юридического университета

**Аннотация.** В статье исследуется правовая природа актов, принимаемых Президентом Республики Узбекистан, на основе сравнительного анализа действующего

национального законодательства и опыта зарубежных государств. В соответствии с действующим Законом Республики Узбекистан «О нормативно-правовых актах» от 20 апреля 2021 года № ЗРУ-682 Президент принимает нормативно-правовые акты только в форме указов и постановлений, тогда как распоряжения официально не включены Законом в систему нормативно-правовых актов. Автор обосновывает данное обстоятельство в качестве важного критерия классификации актов, недостаточно исследованного в юридической литературе. В исследовании использованы формально-юридический, сравнительно-правовой, системно-структурный и историко-правовой методы. На основе сопоставления опыта Германии, Франции, России, США и Эстонии выделены две основные модели определения нормативного характера актов главы государства: прямое законодательное делегирование полномочий и формирование доктринальных критериев. Кроме того, обоснованы критерии разграничения указов и постановлений, основанные на масштабе регулируемого вопроса и степени устойчивости нормативного предписания. По результатам исследования разработаны предложения по закреплению в законодательстве Узбекистана критериев разграничения указов и постановлений, а также порядка дифференциации актов смешанного характера. Теоретическая и практическая значимость статьи заключается в возможности использования полученных результатов в правотворческой деятельности и практике правового мониторинга.

**Ключевые слова:** акты Президента, указ, постановление, распоряжение, послание, нормативно-правовой акт, критерии нормативности, подзаконные акты

## THE LEGAL NATURE OF ACTS OF THE PRESIDENT OF THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN: A COMPARATIVE LEGAL ANALYSIS OF NATIONAL LEGISLATION AND FOREIGN EXPERIENCE

**Kurbanov Jahongir Abdimutalli ugli,**

Senior Lecturer of the Department of Theory of State and Law,  
Tashkent State University of Law

**Abstract.** This article examines the legal nature of documents adopted by the President of the Republic of Uzbekistan through a comparative analysis of current national legislation and the experience of foreign countries. According to the current Law "On Normative-Legal Acts" (dated April 20, 2021, No. LRU-682), the President adopts normative-legal acts exclusively in the form of decrees and resolutions, while directives are not officially included in the system of normative-legal acts by law. This situation is substantiated by the author as an important criterion for categorizing documents, which has not been sufficiently covered in legal literature. The study utilizes formal-legal, comparative-legal, systemic-structural, and historical-legal methods. By comparing the experiences of Germany, France, Russia, the USA, and Estonia, two main models for determining the normativity of head of state documents are highlighted: clear delegation of authority (delegation) and the development of doctrinal criteria. Furthermore, the criteria of the scope of the regulated issue and the degree of stability of the normative instruction are substantiated for distinguishing between decrees and resolutions. As a result of the research, proposals have been developed to strengthen the differentiation criteria between decrees and resolutions in Uzbek legislation, as well as the procedure for differentiating documents of a "mixed" character. The theoretical and practical significance of the article lies in the fact that its results can be applied in law-making and legal monitoring practices.

**Keywords:** presidential acts, decree, resolution, order, address, normative legal act, criteria of normativity, subordinate legislation

## Kirish

O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasiga ko'ra, Prezident davlat boshqaruvi tizimining boshlig'i bo'lib, o'z vakolatlarini amalga oshirish maqsadida farmon va qarorlar shaklida normativ-huquqiy hujjatlar hamda farmoyishlar qabul qiladi (Republic of Uzbekistan, 2023). Ushbu hujjatlar davlat boshqaruvi amaliyotida markaziy o'rin tutadi, biroq ularning har biri huquqiy tabiati, xususan, qaysi biri umummajburiy (normativ), qaysi biri esa individual-ijro (tezkor va joriy) xarakteriga ega ekanligi huquq nazariyasi va amaliyotida to'liq izchil yoritilmagan.

Tarixga murojaat qilsak davlat boshliqlarining o'z vakolati doirasida rasmiy hujjatlar qabul qilish an'anasi bor. Ularning bu hujjatlarni qabul qilishi xalqning kelgusidagi taqdiri va davlatni samarali boshqarish bilan xarakterlanadi. Butun dunyoda mavjud huquq oilalarining o'ziga xosligidan kelib chiqib, davlat rahbarlari – podshohlar, sultonlar va zamonaviy davlatning elitar hukmdorlari – qonun, farmon, qaror, farmoyish va boshqa turdagi hujjatlarni shaxsan qabul qilishgan yoki imzolashgan.

Ushbu mavzu huquq manbai sifatida normativ-huquqiy hujjatlar tizimida qonundan keyingi o'rinni egallovchi prezident hujjatlarining huquqiy tabiati sifatida milliy huquqiy adabiyotlarda nisbatan kam yoritilgan. Xususan, professor X. Odilqoriyev (1994) tomonidan ilk bor 1994-yilda "Inson va qonun" nomli gazetada prezident farmonlari haqida 8 betdan ziyod maqola e'lon qilingani ma'lum. Biroq keyingi davrda bu masala mustaqil va chuqur ilmiy tadqiqot predmeti sifatida yetarlicha o'rganilmagan.

Mustaqillikdan keyin Prezident mamlakat davlat boshqaruvi tizimida ikki bosqichli institutsional maqomda faoliyat yuritib kelgan.

1990-yilda 1978-yilgi konstitutsiyaga kiritilgan o'zgartirish bilan Vazirlar Kengashi Vazirlar Mahkamasiga aylantirildi. O'sha vaqtda esa Vazirlar Kengashi raisi lavozimi tugatilib, uning vazifalari Prezidentga o'tkazildi. 1992-yil 8-dekabrda qabul qilingan O'zbekiston Res-

publikasi Konstitutsiyaning 98-moddasida bu norma mustahkamlandi. Shu paytdan boshlab davlat boshlig'i ikki maqomda ham Prezident (davlat boshlig'i sifatida farmon va qaror chiqaruvchi), ham Vazirlar Mahkamasi raisi (ijro hokimiyati boshlig'i sifatida qaror va farmoyish chiqaruvchi) sifatida faoliyat yurita boshladi. 2003-yilga kelib O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 98-moddasi yangi tahrirda Bosh vazirga birinchi marta mustaqil konstitutsiyaviy-huquqiy maqom berildi.

Davlat boshlig'i va hukumat boshlig'i vakolatlarini institutsional jihatdan ajratish modeli turli konstitutsiyaviy tizimlarda tarixiy taraqqiyot natijasida shakllangan. Xususan, 1958-yilgi Fransiya Konstitutsiyasi davlat boshlig'i va hukumat boshlig'i vakolatlarini ataylab ajratgan edi. Chunki ikkalasini bir qo'lda birlashtirish adolatli javobgarlik taqsimotiga zid. Shuni alohida ta'kidlash lozimki, O'zbekiston Respublikasining 1992–2003- va keyingi yillardagi Bosh vazirning huquqiy maqomi mustahkamlanishi fransuz modelining bevosita ta'siri natijasi ekanligini isbotlovchi dalil mavjud emas; bu ikki jarayon o'rtasida faqat funksional o'xshashlikni, ya'ni mustaqil ravishda yuzaga kelgan institutsional yechimlarning yaqinlashuvini kuzatish mumkin. Bunday ajratish, umuman olganda, davlat siyosatining yaxlitligini ta'minlaydi hamda Prezident va Bosh vazir o'rtasidagi institutsional ziddiyat (xuddi Rossiyada 1990-yillarda, Fransiya "kogabitatsiya" davrlarida kuzatilgan) xavfini bartaraf qiladi.

Hozirgi kunda mamlakatimizda davlat boshlig'i hisoblangan Prezidentning umumiy tarzda hujjat qabul qilishi konstitutsiyada, normativlik jihatdan umummajburiy normalarni belgilovchi hujjat qabul qilishi esa amaldagi "Normativ-huquqiy hujjatlar to'g'risida"gi Qonun bilan tartibga solinadi.

Yangi tahrirda 2023-yilda xalqning bevosita huquq ijodkorligi natijasida qabul qilingan Konstitutsiyamizning 110-moddasida O'zbekiston Respublikasining Prezidentiga "Konstitutsiyaga va qonunlarga asoslanib hamda ularni ijro etish yuzasidan respubli-

kaning butun hududida majburiy kuchga ega bo'lgan farmonlar, qarorlar va farmoyishlar chiqaradi", degan konstitutsiyaviy huquq berilgan. Yangi tahrirda 2021-yil qabul qilingan "Normativ-huquqiy hujjatlar to'g'risida"gi Qonunning 3-moddasiga ko'ra, normativ-huquqiy hujjat qonunchilikka muvofiq qabul qilingan (eskida ushbu qonunga ko'ra qabul qilingan), umummajburiy davlat ko'rsatmalari sifatida huquqiy normalarni belgilash, o'zgartirish yoki bekor qilishga qaratilgan rasmiy hujjatdir (Republic of Uzbekistan, 2021a). Ushbu qonunning 6- va 12-moddalariga ko'ra, normativ-huquqiy hujjatlar tizimida davlat boshlig'i sifatida Prezidentning faqat farmonlari va qarorlari alohida tur sifatida ko'rsatilgan. Umumiy qoidaga ko'ra, davlat boshlig'i sifatida Prezident Konstitutsiya va qonunlar asosida hamda ularni ijro etish uchun farmonlar va qarorlar tarzida normativ-huquqiy hujjatlar qabul qiladi, farmoyish esa qonunning ushbu tizimida alohida tur sifatida sanab o'tilmagan. Bu holat, bir tomondan, farmoyishlarning qonun nazarida asosan individual (tezkor va joriy) xarakterga moyilligidan dalolat bersa, ikkinchi tomondan, amaliyotda farmoyish shaklida qabul qilingan hujjatlarning ayrimlari mazmunan umummajburiy qoidalarni o'z ichiga olishi

mumkinligi sababli, nazariy va amaliy izohga muhtoj bo'shliqni yuzaga keltiradi.

Shu tariqa yuqoridagi nomuvofiqlik quyidagi amaliy muammolarni keltirib chiqaradi: birinchidan, hujjatning shakliga (farmon, qaror yoki farmoyish) qarab uning yuridik kuchini va qo'llanilish tartibini avtomatik belgilash metodologik jihatdan asossizdir; ikkinchidan, farmoyish shaklidagi hujjatlarning mazmunan normativ qoidalarni o'z ichiga olgan holatlari huquqiy monitoring va davlat hisobga olish tizimidan chetda qolib ketishi mumkin; uchinchidan, sud amaliyotida bunday hujjatlarning qonuniyligini tekshirish tartibini tanlashda yagona yondashuvning yo'qligi huquqni qo'llashda nomuvofiqlikka olib keladi.

Vaholanki, tadqiqotning dolzarbligi ana shu bo'shliqni ilmiy-nazariy jihatdan asoslash va uni bartaraf etish yo'llarini xorijiy tajriba asosida ishlab chiqish zarurati bilan belgilandi. Tadqiqotning maqsadi – O'zbekiston Respublikasi Prezidenti hujjatlarining huquqiy tabiatini amaldagi qonunchilik normalari asosida aniqlash, ularni turkumlashning mezonlarini ishlab chiqish hamda Germaniya, Fransiya, Rossiya, AQSH va Estoniya tajribasi bilan qiyoslash yo'li orqali milliy qonunchilikni takomillashtirish bo'yicha ilmiy asoslangan takliflar berishdan iborat.

*Jadval*

#### Prezident hujjatlarini normativ va individual turlarga ajratishning mezonlari

| №  | Mezon                                        | Normativ hujjat belgisi                                                                                                               | Individual (tezkor va joriy) hujjat belgisi                                                                |
|----|----------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| 1. | Tartibga solish predmeti                     | Umumiy xulq-atvor qoidasi, noaniq holatlar doirasiga taalluqli                                                                        | Aniq, individuallashtirilgan holat yoki masala (masalan, tayinlash)                                        |
| 2. | Subyektlar doirasi                           | Noaniq son-sanoqsiz shaxslar (masalan, barcha yuridik shaxslar)                                                                       | Aniq, individuallashtirilgan subyekt yoki subyektlar guruhi                                                |
| 3. | Amal qilish muddati / qo'llanish xarakteri   | Doimiy yoki uzoq muddatli, ko'p martalik qo'llaniladi                                                                                 | Bir martalik ijro bilan maqsadga erishiladi va amal qilishi tugaydi                                        |
| 4. | Yuridik kuchi va tizimdagi o'rni             | Quyidagi hujjatlarni qabul qilish uchun asos bo'ladi, huquqiy tizimda ierarxik o'ringa ega                                            | Faqat aniq huquqiy munosabatni yuzaga keltiradi /o'zgartiradi /bekor qiladi, yangi umumiy qoida yaratmaydi |
| 5. | Qabul qilinish va rasmiylashtirilish tartibi | Normativ-huquqiy hujjatlar davlat reyestriga kiritiladi, rasman e'lon qilinishi majburiy ("NHH to'g'risida"gi Qonun, 6-, 12-moddalar) | Reyestrda kiritilish talab etilmaydi yoki soddalashtirilgan tartibda amalga oshiriladi                     |

Tadqiqotning vazifalari amaldagi qonunchilik normalari asosida prezident hujjatlarining turlari va ularning o'zaro nisbatini aniqlash, hujjatlarni normativ va individual turlarga ajratish mezonlarini ishlab chiqish, xorijiy davlatlarning tegishli institutlari bilan qiyosiy tahlil o'tkazish, milliy qonunchilikni takomillashtirish bo'yicha takliflar shakllantirishdan iborat.

Tadqiqotning ilmiy yangiligi shundan iboratki, unda amaldagi qonun matnining tizimli tahlili asosida farmon va qaror – prezidentning normativ-huquqiy hujjat shakllari, farmoyish esa qonun nazarida bunday tizimga rasman kiritilmagan hujjat turi sifatida farqlanadi va bu farqlash amaliy-huquqiy oqibatlari nuqtayi nazaridan tahlil qilindi.

### Metodlar

Tadqiqot obyekti O'zbekiston Respublikasi Prezidentining farmon, qaror va farmoyishlari, shuningdek, ularning huquqiy maqomini belgilovchi normativ-huquqiy hujjatlar, jumladan, O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi, "Normativ-huquqiy hujjatlar to'g'risida"gi Qonun, tadqiqot predmetini esa prezident hujjatlarining huquqiy tabiati, ularning normativlik mezonlari va milliy hamda xorijiy huquqiy tizimlardagi o'rni tashkil etadi.

Qiyosiy-huquqiy tahlil uchun quyidagi xorijiy manbalar ishlatildi: Germaniya Federativ Respublikasi Asosiy qonunining 80-moddasi (qonunosti normativ hujjatlarning vakolat berish shartlari), Fransiya Respublikasi 1958-yil Konstitutsiyasining 21- va 38-moddalari (Bosh vazirning umumiy tartibga solish vakolati va Prezident ordonanslari), Rossiya Federatsiyasi Konstitutsiyasining 90-moddasi (Prezident farmonlari) va Rossiya Federatsiyasi Oliy sudi Plenumining 2018-yil 25-dekabrda 50-sonli qarori, unda normativ-huquqiy hujjatni tavsiflovchi belgilar, vakolatli organ tomonidan belgilangan tartibda qabul qilinganlik, noaniq son-sanoqsiz subyektlar uchun majburiy xulq-atvor qoidalarini o'z ichiga olganlik va ko'p martalik qo'llanishga mo'ljallanganlik

rasman ko'rsatib o'tilgan, AQSHning "Federal reyestr to'g'risida"gi Qonuni (44 U.S.C. § 1505), unda "umumiy qo'llanilish va huquqiy oqibatga ega" hujjatlarni rasman e'lon qilish talabi mustahkamlangan, Estoniya davlat boshqaruvi tizimidagi hukumat qarorlari ("määrus") amaliyoti (Federal Republic of Germany, 1949; French Republic, 1958; Russian Federation, 1993; Supreme Court of the Russian Federation, 2018; Federal Register Act, 44 U.S.C. § 1505, 1935; Republic of Estonia, 1995). Bundan tashqari, vakolat berish institutining zamonaviy nazariy-huquqiy talqiniga bag'ishlangan so'nggi yillardagi qiyosiy-huquqiy tadqiqotlar ham tahlilga jalb etildi (Chervonyuk & Yakadin, 2014; Madiyarova & Alibayeva, 2016; Lysenko, 2023).

Statistik va amaliy ma'lumotlar manbai sifatida [www.lex.uz](http://www.lex.uz) O'zbekiston Respublikasi qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi, shuningdek, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Amaldagi qonun hujjatlari monitoringi instituti tomonidan olib borilgan huquqiy monitoring amaliyoti inobatga olindi (Ushbu tashkilot hozirda mavjud emas). Shuni alohida ta'kidlash lozimki, ushbu tadqiqot farmoyishlarning umumiy sonini yoki ularning necha foizida normativ belgilar mavjudligini qamrab oluvchi to'liq statistik-empirik tahlilni maqsad qilmagan; tadqiqot nazariy xarakterda bo'lib, aniqlangan muammoni asoslash uchun tanlangan illyustrativ misollarga tayanadi. Farmoyishlarning normativ mazmunga ega bo'lgan holatlarini [www.lex.uz](http://www.lex.uz) bazasi asosida to'liq miqdoriy tahlil qilish keyingi tadqiqotning alohida vazifasi sifatida belgilangan.

Mavzuning umumnazariy asosini davlat va huquq nazariyasi hamda normativ-huquqiy hujjatlar doktrinasiga bag'ishlangan ilmiy adabiyotlar tashkil etadi. Jumladan, milliy huquqshunoslikda X.T. Odilqoriyev (2018) umumiy tahriri ostidagi "Davlat va huquq nazariyasi" darsligi, A.X. Saidov va U. Tojixonovning "Давлат ва ҳуқуқ назарияси" (2001) ikki jildlik kitobi, A.X. Saidovning "Сравнительное правоведение" (2003)

akademik darsligi, shuningdek, xorijiy doktrinada Y.A. Tixomirovning “Правовые акты” (1999) va “Теория закона” (1982) monografiyalari, M.N. Marchenkoning “Теория государства и права” (2004) darsligi va V.S. Nersesyantsning “Общая теория права и государства” (1999) darsligi tadqiqotning nazariy-metodologik negizini tashkil etadi.

Tadqiqot metodologiyasi quyidagi usullarni o'z ichiga oladi: formal-yuridik (dogmatik) metod – amaldagi qonun matnini so'zma-so'z va tizimli talqin qilish uchun, qiyosiy-huquqiy metod – xorijiy davlatlar tajribasini o'rganish uchun, tizimli-strukturaviy metod – prezident hujjatlarining normativ-huquqiy hujjatlar tizimidagi o'rnini aniqlash uchun, tarixiy-huquqiy metod – 2000, 2012 va 2021-yillardagi qonun tahrirlarini qiyoslash orqali qonunchilik evolyutsiyasini kuzatish uchun foydalanildi. Ushbu metodlar majmuining qo'llanilishi xulosalarning ishonchliligini ta'minlaydi.

### **Natijalar**

O'tkazilgan tahlillarga ko'ra quyidagi asosiy natijalarga erishildi:

- birinchidan, amaldagi qonun matnining aniq tahlili shuni ko'rsatadiki, O'zbekiston qonunchiligida Prezident hujjatlarining uchtasi (farmon, qaror, farmoyish) bir xil huquqiy maqomga ega emas. Qonunning 6-moddasida normativ-huquqiy hujjat turlari sanab o'tilganda “Prezidentning farmonlari va qarorlari” alohida band sifatida ko'rsatiladi, 12-moddada esa bevosita “Prezident... farmonlar va qarorlar tarzida normativ-huquqiy hujjatlar qabul qiladi” deb belgilangan. Farmoyish ushbu ro'yxatga kiritilmagan. Bu qonunchining o'zi tomonidan, kamida shakliy jihatdan, farmon va qarorni normativlikka “nomzod” hujjatlar, farmoyishni esa asosan operativ (tezkor yoki joriy) – ijro hujjati sifatida qarashini bildiradi;

- ikkinchidan, ushbu shakliy taqsimot mazmuniy jihatdan mutlaq emas. Qonunning 3-moddasidagi normativ-huquqiy hujjat ta'riflari – “umummajburiy davlat ko'rsatma-

lari sifatida huquqiy normalarni belgilash, o'zgartirish yoki bekor qilishga qaratilgan rasmiy hujjat” mazmuniy mezonga asoslana-di, shakliy nomlanishga emas. Demak, agar farmoyish shaklida qabul qilingan hujjat mazmunan noaniq son-sanoqsiz subyektlarga taalluqli, ko'p martalik qo'llaniladigan umumiy qoidani o'z ichiga olsa, uning haqiqiy huquqiy tabiati bilan rasmiy shakli o'rtasida ziddiyat yuzaga keladi. Bu ziddiyatni hal etishning aniq protsessual mexanizmi amaldagi qonunda nazarda tutilmagan;

- uchinchidan, farmon va qaror o'rtasidagi farqlash mezonlari ham qonunda mazmuniy jihatdan ochib berilmagan. Qonun faqat ikkala hujjatni “normativ-huquqiy hujjat” maqomida tenglashtiradi. Biroq ularning predmeti, ko'lami yoki ahamiyat darajasi bo'yicha farqlarni belgilamaydi. Amaliyotda farmonlar odatda strategik, ko'p tarmoqli yoki institutsional ahamiyatga ega masalalarga, qarorlar esa aniqroq, tor doiradagi tashkiliy-ijro masalalariga bag'ishlanadi, lekin bu farq qonunda emas, balki yuridik-texnik an'anada mustahkamlangan;

- to'rtinchidan, qiyosiy-huquqiy tahlil natijasida davlat boshlig'i hujjatlari normativligini aniqlashning ikki asosiy modeli aniqlandi: a) qonunda normativ vakolatni aniq va tor chegaralarda *vakolat berish modeli* (Germaniya Asosiy qonunining 80-moddasi); b) hujjat mazmuniga asoslangan sud-doktrinal mezonlarni rivojlantirish modeli (Rossiya Oliy sudi Plenumining 50-sonli qarori). Fransiya va AQSH tajribasi ikkala modelning elementlarini o'zida mujassam etadi (French Republic, 1958; Federal Register Act, 44 U.S.C. § 1505, 1935);

- beshinchidan, xorijiy tajribadan farqli o'laroq, O'zbekiston qonunchiligida hujjatning normativligini nizolashish (sudda talab qilish) tartibi maxsus ajratilmagan, bu esa Rossiya modelidagi kabi sud-doktrinal mezonlarning shakllanishini murakkablashtiradi va qonunda aniq mezonlarni mustahkamlash zaruratini kuchaytiradi.

Amaldagi “Normativ-huquqiy hujjatlar to‘g‘risida”gi Qonunning 3-moddasida berilgan ta’rifga ko‘ra, normativ-huquqiy hujjat qonunchilikka muvofiq qabul qilingan, umummajburiy davlat ko‘rsatmalari sifatida huquqiy normalarni belgilash, o‘zgartirish yoki bekor qilishga qaratilgan rasmiy hujjatdir. Qonunning 6-moddasida normativ-huquqiy hujjatlar tizimini sanab o‘tar ekan, “Prezidentning farmonlari va qarorlari”ni yagona band sifatida keltiradi, farmoyishni esa bu ro‘yxatga kiritmaydi. Bu holat 12-moddada yana ham aniqroq mustahkamlangan: “Prezident... farmonlar va qarorlar tarzida normativ-huquqiy hujjatlar qabul qiladi”. Bu huquq nazariyasi nuqtayi nazaridan muhim bo‘lgan huquq ijodkorligi jarayonidir. Qonunchining o‘zi farmon va qarorni normativ-huquqiy hujjatlarning mumkin bo‘lgan shakllari, farmoyishni esa hech bo‘lmaganda umumiy qoida tariqasida, normativ tizimdan tashqarida, ya’ni individual-operativ (tezkor yoki joriy) hujjat sifatida ko‘radi. Bunday yondashuv, qiyoslash uchun, Rossiya Federatsiyasi tizimidan farq qiladi. U yerda farmon (указ) yagona atama bo‘lib, uning normativ yoki individual xususiyati faqat mazmuniga qarab, sud amaliyoti orqali aniqlanadi. Rossiya huquqshunosligida bu muammo alohida ilmiy munozara predmetiga aylangan. Jumladan, L.A. Okunkov (1997) prezident hujjatlarining maqomi, yo‘nalishi va mazmunini tahlil qilsa, V.O. Luchin (1996) va Y.A. Lukyanova (2001) “указное право” hodisasining konstitutsiyaviy chegaralarini tanqidiy o‘rgangan, N.M. Korkunov (1894) esa hali XIX asrdayoq farmon va qonunni aniq farqlashning murakkabligini qayd etgan edi. Yaqin huquqiy tizim sifatida Belarus tajribasida ham D.A. Lagun (2005) farmonlarni konstitutsiyaviy va qonun asosidagi turlarga ajratilishini tahlil qilgan. O‘zbekiston modeli, aksincha, dastlabki (shakliy) filtrni qonun darajasida joriy qilgan. Bu, bir tomondan, huquqiy aniqlikni oshiradi, ikkinchi tomondan, agar amaliyotda unga izchil rioya qilinmasa,

formal-huquqiy ziddiyatlarni yashirishi mumkin.

Ta’kidlash lozimki, ushbu tadqiqot yakunlangan davrda amaldagi qonunchilikka tub o‘zgartirish kiritildi: O‘zbekiston Respublikasining 2026-yil 14-avgustdagi “O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi to‘g‘risida”gi O‘RQ–1166-son konstitutsiyaviy Qonuni bilan “Normativ-huquqiy hujjatlar to‘g‘risida”gi Qonunning 6-moddasiga yangi band kiritildi: endilikda “O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi Rahbarining farmoyishlari” ham mustaqil normativ-huquqiy hujjat turi sifatida tan olinadi va normativ-huquqiy hujjatlar tizimida Prezidentning farmon va qarorlaridan keyin, Vazirlar Mahkamasining qarorlaridan oldingi o‘rinni egallaydi (Republic of Uzbekistan, 2026). Ushbu o‘zgartirish huquq nazariyasi nuqtayi nazaridan alohida ahamiyatga ega. Chunki u yuqorida ko‘rsatilgan nomuvofiqlikni yanada yaqqol namoyon etadi: qonun chiqaruvchi Prezidentning shaxsan o‘zi qabul qiladigan farmoyishni hamon normativ-huquqiy hujjatlar tizimidan tashqarida qoldirgan holda, unga bevosita bo‘ysunuvchi mansabdor shaxs – Administratsiya rahbarining farmoyishini rasman normativ-huquqiy hujjat maqomiga ega hujjat sifatida tan olmoqda. Boshqacha aytganda, huquq manbai sifatidagi normativlik mezonni endi hujjatni chiqaruvchi mansabning ierarxik darajasiga emas, balki qonunchining shakliy tanloviga bog‘liq bo‘lib qolmoqda, bu esa mazkur tadqiqotda asoslangan mazmuniy (funktional) mezonlarni qonunda mustahkamlash zaruratini yanada dolzarblashtiradi.

Amaldagi qonun farmon va qarorni bir xil, ya’ni normativ-huquqiy hujjat maqomida birlashtirsa-da, ularning o‘zaro nisbati (qaysi masala farmon, qaysi masala qaror shaklida rasmiylashtirilishi lozimligi) mazmunan ochib berilmagan. Bu bo‘shliqni bartaraf etish uchun tadqiqot doirasida quyidagi ikki mezon taklif etiladi:

Birinchi mezon, tartibga solinadigan masalaning miqyosi va ahamiyat darajasi. Davlat

va jamiyat hayotining strategik, institutsional yoki bir necha tarmoqni qamrab oluvchi masalalari (davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlari, davlat organlarini tashkil etish yoki qayta tashkil etish, milliy dasturlarni tasdiqlash) farmon shaklida, torroq, ijro-tashkiliy xarakterdagi masalalar esa qaror shaklida rasmiylashtirilishi maqsadga muvofiqdir.

Ikkinchi mezon, normativ ko'rsatmaning barqarorlik darajasi. Uzoq muddatli, tizim yaratuvchi (institutsional) qoidalar farmonga, operativ, muddatli yoki bir martalik chortadbirlar dasturini tasdiqlovchi qoidalar esa qarorga xosdir.

Ta'kidlash joizki, yuqorida taklif etilgan ikki mezon qat'iy va istisnosiz qoida emas, balki farmon va qaror o'rtasidagi tanlovni yo'naltiruvchi bazaviy (nisbiy) mezonlar sifatida qaralishi lozim. Amaliyotda ayrim strategik ahamiyatga ega, biroq tor doiradagi masalalar qaror shaklida, aksincha, tashkiliy-ijro xarakteridagi ayrim masalalar esa institutsional ahamiyati sababli farmon shaklida rasmiylashtirilishi mumkin. Bunday istisnalar taklif etilayotgan mezonning amaliy ahamiyatini inkor etmaydi, balki huquq ijodkorligi amaliyotida tanlangan shaklni loyihaning izohnoma qismida qo'shimcha asoslash talab etilishini ko'rsatadi. Shu sababli, ushbu mezonlarni qonunda imperativ norma sifatida emas, balki tanlovni yo'naltiruvchi baholash mezonini sifatida mustahkamlash maqsadga muvofiqdir.

Amaliyotda, yuqorida taklif etilgan mezonlarga qaramay, bir xil turdagi masalalarning turli davrlarda turlicha shaklda goh farmon, goh qaror tarzida rasmiylashtirilgan holatlari kuzatiladi, bu esa mezonlarning amaliy bashoratiligi (predictability) masalasini alohida ko'rib chiqishni taqozo etadi. Xususan, birinchi mezonga ko'ra, institutsional ahamiyatga ega bo'lgan, farmon shaklini talab qiluvchi masala – yangi davlat organi (agentlik)ni tashkil etish amaliyotda ikkala shaklda ham amalga oshirilgan: O'zbekiston Respublikasi Davlat aktivlarini boshqarish agentligi Prezi-

dentning 2019-yil 14-yanvardagi 4112-son qarori bilan tashkil etilgan bo'lsa, shu bilan bir qatorda, Prezident, ijod va ixtisoslashtirilgan maktablarni rivojlantirish agentligi hamda Ijtimoiy himoya milliy agentligi kabi tuzilmalar tegishli farmonlar bilan ta'sis etilgan. Bir xil tabiatga ega tashkiliy-institutsional qarorlarning turli shaklda rasmiylashtirilishi shuni ko'rsatadiki, taklif etilgan mazmuniy mezonlar amaliyotda izchil qo'llanilmaydi.

Ushbu nomuvofiqlikning sabablarini quyidagicha izohlash mumkin: birinchidan, loyihachi tashkilot (vazirlik yoki idora)ning ilgari shakllangan idoraviy amaliyoti, ya'ni o'xshash masala qanday shaklda hal etilgan bo'lsa, keyingi holatlarda masalaning mazmuniy og'irligi o'zgargan bo'lsa-da, ko'pincha o'sha shakl an'ana tariqasida takrorlanadi; ikkinchidan, qaror loyihasini tayyorlash va kelishish tartib-taomili amaliyotda farmonga nisbatan operativroq kechishi mumkin, bu esa institutsional ahamiyatga ega masalalarning ham tezkorlik maqsadida qaror shaklida rasmiylashtirilishiga turtki beradi; uchinchidan, farmon an'anaviy ravishda ko'proq siyosiy-ramziy e'tibor va ommaviy yoritilishni talab qiluvchi masalalarga nisbatan qo'llaniladi, bu esa mazmuniy emas, balki kommunikativ omilning shakli tanlovga ta'sir qilishiga olib keladi; to'rtinchidan, amaldagi qonun farmon va qaror uchun alohida-alohida protsessual talablar (masalan, ekspertiza doirasi yoki kelishish bosqichlari bo'yicha farq)ni belgilamagani sababli, ikkala shakl o'rtasidagi tanlov amalda deyarli erkin qoldirilgan. Bunday holat huquqiy barqarorlik va bashoratlilik tamoyillariga zid keladi. Chunki o'xshash masalaning kelgusida qaysi shaklda rasmiylashtirilishini oldindan aytib bo'lmaydi, bu esa huquqni qo'llash amaliyotida (masalan, hujjatni bekor qilish yoki unga o'zgartirish kiritish tartibini belgilashda) qo'shimcha noaniqlik tug'diradi.

Ushbu ikki mezon huquqiy adabiyotda umumiy shaklda tan olingan "normativlik darajasi" va "tartibga solish predmeti" tushun-

chalariga asoslanadi va ularning qonunda aniq mustahkamlanishi farmon hamda qaror o'rtasidagi tanlovni ko'proq huquqiy-texnik asosga, kamroq amaliy an'anaga bog'liq qilib qo'yadi.

Amaliyotda ba'zi farmoyishlar, garchi qonun ularni normativ-huquqiy hujjatlar tizimiga kiritmagan bo'lsa-da, mazmunan noaniq son-sanoqsiz subyektlarga taalluqli, ko'p martalik qo'llaniladigan qoidalarni o'z ichiga olishi mumkin. Masalan, bir nechta davlat organi yoki tarmoqqa umumiy tartib-taomil belgilaydigan farmoyishlar. Rossiya Federatsiyasi Oliy sudi Plenumining 50-sonli qarorida ko'rsatilgan mezonlarga tayangan holda, ya'ni vakolatli organ tomonidan qabul qilinganlik, noaniq son-sanoqsiz shaxslar uchun majburiylik va ko'p martalik qo'llanishi bunday farmoyishlarning haqiqiy huquqiy tabiati ularning rasmiy nomlanishidan farq qilishi mumkin.

Bu xulosa qiyosiy huquqshunoslikda ham tasdig'ini topadi: N.I. Grachevning (2021) fikricha, rasman individual xarakterga ega prezident hujjatlari (masalan, mansabdor shaxsni tayinlash, davlat organini tashkil etish yoki davlat dumasini tarqatib yuborish to'g'risidagi farmonlar) mazmunan keng normativ oqibatlarga olib kelishi, ko'plab boshqa normativ va lokal aktlarning qabul qilinishiga asos bo'lishi mumkin. Bunday hujjatlar uchun u "kvaziindividual akt" atamasini taklif etadi. Ushbu yondashuv shuni ko'rsatadiki, farmoyishning normativ mazmunga egaligini faqat uning shakliy nomlanishiga qarab emas, balki keltirib chiqaradigan huquqiy oqibatlarning ko'lami orqali baholash zarur, bu esa yuqorida taklif etilgan mezonlarning nazariy asosini yanada mustahkamlaydi.

Bizning fikrimizcha, bu vaziyat amaliy jihatdan uch xil oqibatga olib keladi: birinchidan, huquqiy monitoring va davlat hisobga olish tizimida bunday hujjatlar normativ-huquqiy hujjatlar reyestridan chetda qolib, ularning ijtimoiy nazorati susayadi; ikkinchidan, huquqni qo'llash amaliyotida bunday

hujjatga tayanuvchi tomon uning majburiy kuchini isbotlashda qiyinchilikka duch keladi, chunki rasmiy jihatdan u normativ-huquqiy hujjat emas; uchinchidan, huquq ijodkorligi amaliyotida loyihani tayyorlovchi organ qanday yuridik-texnik talablar (til, tuzilma, ekspertiza)ga rioya qilish kerakligini noaniq tasavvur qilishi mumkin. Chunki farmoyishlar farmon va qarorlarga nisbatan yengilroq tayyorlash tartibiga ega.

### Muhokama

Germaniya. Germaniya Federativ Respublikasi konstitutsiyaviy tizimida davlat rahbari – Federal Prezident bo'lib, u mustaqil normativ hujjat chiqarish vakolatiga ega emas, uning vakolatlari asosan vakolatxona xarakteriga ega. Qonunosti normativ hujjatlar (fechts-verordnung) Federal hukumat yoki tegishli federal vazir tomonidan, Asosiy qonunning 80-moddasida nazarda tutilgan qat'iy talab, ya'ni vakolat berilayotgan mazmun, maqsad va hajmning qonunda oldindan aniq belgilangan bo'lishi (bestimmtheitsgrundsatz deb ataladi) asosida qabul qilinadi. Germaniya modeli shuni ko'rsatadiki, normativ vakolatni vakolat berish mexanizmi qanchalik tor va aniq chegaralangan bo'lsa, amaliyotda hujjatlarni tasniflash muammosi shunchalik kam yuzaga keladi. Bu yondashuv O'zbekiston uchun ham dolzarb, chunki qonunda farmon va qaror o'rtasidagi predmet taqsimotini aniqroq belgilash xuddi shu mantiqqa asoslanadi.

Fransiya. 1958-yil Fransiya Respublikasi Konstitutsiyasida normativ vakolatlar davlat boshlig'i va Bosh vazir o'rtasida aniq taqsimlangan. Bosh vazir umumiy tartibga solish (pouvoir réglementaire general deb atash mumkin) vakolatiga ega, Prezident esa Vazirlar Kengashida muhokama qilingan dekretlarni imzolaydi. Bundan tashqari, parlament tomonidan maxsus vakolat berilgan holatlarda Prezident tomonidan imzolanadigan ordonanslar mavjud bo'lib, ular belgilangan muddatda parlament tomonidan tasdiqlanmasa, o'z kuchini yo'qotadi.

Bu yerda normativlikni belgilovchi asosiy mezon shuki, hujjatning qabul qilinish tartibi va uni keyinchalik tasdiqlash mexanizmining mavjudligidir. Bu, o'z navbatida, O'zbekiston uchun ham farmon, ham qaror farqlanishini protsessual jihatdan (masalan, qo'shimcha ekspertiza yoki kelishish bosqichlari orqali) mustahkamlash g'oyasini qo'llab-quvvatlaydi.

Rossiya Federatsiyasi. O'zbekiston tizimiga eng yaqini Rossiya modeli bo'lib, unda prezident farmoni (указ) yagona atama bo'lib, uning normativ yoki individual (normativ bo'lmagan) xarakterga egaligi sud amaliyoti orqali aniqlanadi. Rossiya Federatsiyasi Oliy sudi Plenumining 2018-yil 25-dekabrda 50-sonli qarorida normativ-huquqiy hujjatni tavsiflovchi uchta belgi rasman mustahkamlangan: vakolatli organ tomonidan belgilangan tartibda qabul qilinganlik, noaniq son-sanoqsiz shaxslar uchun majburiy xulq-atvor qoidalarini o'z ichiga olganlik va ko'p martalik qo'llanishga mo'ljallanganlik. Ushbu uchta belgi, mohiyatan, ushbu tadqiqotda O'zbekiston uchun taklif etilayotgan mazmuniy mezonlar bilan uyg'un keladi va ularni sud amaliyotida qo'llash imkoniyatini ko'rsatadi.

Rossiya huquqiy fanida prezident aktlarining huquqiy tabiatini tadqiq qilishda bosqichma-bosqich rivojlanishni kuzatish mumkin. M.M. Karabekov (2010) hali 2010-yilda prezident hujjatlarining shakli (yozma va og'zaki), huquqiy tabiati (normativ va individual) hamda yuridik kuchi (qonunga yaqin turuvchi farmonlar va huquqni qo'llash akti xarakteridagi rasporyajeniyalar) bo'yicha uch mezonli tasnifni taklif etgan bo'lsa, N.I. Grachev (2021) 2021-yilda bu yo'nalishdagi tahlilni yanada chuqurlashtirib, prezident aktlarini ijro etuvchi hokimiyat aktlari toifasiga kiritib bo'lmashligini, ularning o'ziga xos huquqiy tabiati, mazmuni va maqsadiga ko'ra "oliy davlat (ijtimoiy) boshqaruvi" aktlari sifatida tavsiflanishi lozimligini asoslagan. Bundan tashqari, N.I. Grachev prezidentning farmonlar bilan tasdiqlanadigan doktrinal-strategik hujjatlarini (doktrinalar,

strategiyalar, konsepsiyalar) alohida ajratib, ularni rasman dastur-siyosiy xususiyatga ega bo'lsa-da, amalda qonunchilik va ijro hokimiyati faoliyatini yo'naltiruvchi "yumshoq huquq" (soft law) aktlari sifatida tavsiflaydi. O'zbekiston amaliyotida ham shunga o'xshash hodisani kuzatish mumkin. Prezidentning 2022-yil 28-yanvardagi PF-60-son farmoni bilan tasdiqlangan "2022–2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi" rasman farmon shaklida qabul qilingan bo'lsa-da, mazmunan qonunchilik va davlat dasturlarini ishlab chiqishga yo'naltiruvchi dasturiy-siyosiy hujjat vazifasini bajaradi. Bu holat shuni ko'rsatadiki, farmon va qarorni farqlashni tartibga soladigan masalaning miqyosi va barqarorlik darajasi mezonlariga qo'shimcha ravishda, hujjatning "bevosita tartibga soluvchi" yoki "dasturiy-yo'naltiruvchi" funksional xarakterga egaligini alohida ajratish maqsadga muvofiqdir.

Amerika Qo'shma Shtatlari. AQSHda davlat boshlig'i hujjatlari ijrochi farmonlar (executive order), prezident deklaratsiyalari (proclamation) va ma'muriy memorandumlar (presidential memorandum) turlariga bo'linadi. "Federal reyestr to'g'risida"gi Qonunga ko'ra, "umumiy qo'llanilish va huquqiy oqibatga ega" (general applicability and legal effect) hujjatlar federal reyestrda majburiy tarzda rasman e'lon qilinishi shart, deyiladi. Ushbu mezon shaklga emas mazmunga asoslangan. AQSH tizimini ham sud-doktrinal modelga yaqinlashtiradi, biroq u qonun darajasida (statute) mustahkamlangani bilan ajralib turadi. Bu qonunda mazmuniy mezonni bevosita belgilashning mumkinligiga misol bo'la oladi.

Estoniya. Parlamentar respublika modeliga misol sifatida Estoniyada davlat boshlig'ining mustaqil normativ hujjat chiqarish vakolati sezilarli darajada cheklangan. Asosiy tartibga solish vakolati hukumat va vazirliklarga tegishli bo'lib, ular qonun asosida qarorlar (määrus) qabul qiladi, prezident

hujjatlari esa asosan tashkiliy-tashrif xarakteriga ega. Bu model shuni ko'rsatadiki, davlat boshqaruvi shaklining o'zi (prezidentlik yoki parlamentar respublika) davlat boshlig'i hujjatlarining normativlik hajmiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. O'zbekistonning prezidentlik boshqaruv shakli sharoitida esa aksincha aniq ichki mezonlarga bo'lgan ehtiyoj yanada ortadi.

Xorijiy tajribani umumlashtirish shuni ko'rsatadiki, davlat boshlig'i hujjatlarining normativligini aniqlashda ikki tendensiya mavjud: birinchisi, normativ vakolatni vakolat berishning aniq va tor chegaralarini qonunda belgilash (Germaniya, qisman Fransiya modeli); ikkinchisi, hujjat mazmuniga asoslangan sud-doktrinal mezonlarni rivojlantirish (Rossiya, AQSH modeli). O'zbekiston uchun ikkala tendensiyani uyg'unlashtirgan, ya'ni qonunda farmon, qaror, farmoyish o'rtasidagi mazmuniy mezonlarni mustahkamlash bilan birga, ularga rioya qilinishini tekshiruvchi protsessual yoxud ekspertiza mexanizmini joriy etuvchi model maqsadga muvofiqdir.

Prezident hujjatlari tizimida farmon, qaror va farmoyishdan tashqari, alohida o'rin tutuvchi yana bir hujjat turi – Prezidentning Oliy Majlisga va O'zbekiston xalqiga yillik murojaatnomasidir. Yangi tahrirdagi Konstitutsiyaning 109-moddasiga ko'ra, Prezident mamlakat ichki va tashqi siyosatini amalga oshirishning eng muhim masalalari yuzasidan xalqqa hamda Oliy Majlisga murojaat qilish huquqiga ega (Republic of Uzbekistan, 2023). Muhim jihati shundaki, ushbu vakolat Konstitutsiyaning normativ-huquqiy hujjatlar chiqarish vakolatini nazarda tutuvchi 110-moddasidan alohida mustaqil modda sifatida mustahkamlangan. Bu esa qonunchining o'zi murojaatnomani farmon, qaror va farmoyishlardan tubdan farqli huquqiy tabiatga ega hujjat sifatida qarashini ko'rsatadi. Buni tasdiqlovchi yana bir dalil – amaldagi "Normativ-huquqiy hujjatlar to'g'risida"gi Qonunning 6- va 12-moddalarida normativ-huquqiy huj-

jatlar tizimini sanab o'tishda murojaatnoma umuman tilga olinmagan, ya'ni u qonunchi tomonidan normativ-huquqiy hujjat sifatida emas, balki alohida, sui generis (o'ziga xos, alohida) xarakterdagi siyosiy-huquqiy hujjat sifatida qaralmoqda (Republic of Uzbekistan, 2021a).

Qiyosiy huquqshunoslikda bunga o'xshash hodisa Rossiya Federatsiyasi tajribasida ham kuzatiladi. Rossiya Konstitutsiyasining 84-moddasi "e" bandiga ko'ra, prezident federal yig'ilishga yillik murojaatnoma (Послание) bilan chiqadi, biroq bu hujjat ham normativ-huquqiy akt emas, balki A.V. Malko va Y.V. Gayvoronskaya tomonidan "doktrinal akt", N.I. Grachev (2021) tomonidan esa qonunchilik va ijro hokimiyati faoliyatini yo'naltiruvchi dasturiy-siyosiy xarakterdagi "yumshoq huquq" (soft law) akti sifatida tavsiflanadi (Russian Federation, 1993; Lagun, 2005). Demak, O'zbekiston va Rossiya konstitutsiyaviy tizimlarida davlat boshlig'ining yillik murojaatnomasi umumiy tendensiyaga ega: u huquqiy normalarni bevosita belgilamaydi, ammo qonun ijodkorligi va davlat siyosatini dasturlashtiruvchi yuridik ahamiyatga molik hujjat sifatida namoyon bo'ladi.

O'zbekiston amaliyotida murojaatnomaning yuridik ahamiyati shunda ko'rinadiki, unda bayon etilgan g'oya va takliflar keyinchalik mustaqil normativ-huquqiy hujjatlar – qonunlar, farmonlar, qarorlar shaklida rasmiylashtiriladi. Xususan, Oliy Majlis Qonunchilik palatasi tomonidan 2021-yil 7-yanvarda qabul qilingan "O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M. Mirziyoyevning 2020-yil 29-dekabrdagi Oliy Majlisga Murojaatnomasida bayon etilgan takliflar va xulosalardan kelib chiqadigan vazifalar to'g'risida"gi maxsus qarori bu amaliyotning yaqqol dalilidir (Republic of Uzbekistan, 2021b). Bu holat murojaatnomaning huquq ijodkorligi jarayonidagi "dastlabki bosqich" yoki "norma-oldi (preznormativ)" vazifasini namoyish etadi: u bevosita huquqiy normani o'zida mujassam etmaydi, biroq keyinchalik

qabul qilinadigan normativ-huquqiy hujjatlarning mazmuni va yo'nalishini belgilaydi.

Yuqoridagi tahlil asosida tadqiqot doirasi-da prezidentning murojaatnomasiga quyidagi mualliflik ta'rifi taklif etiladi: Prezidentning Oliy Majlisga va xalqqa murojaatnomasi – bu Konstitutsiyaning 109-moddasiga muvofiq davlat boshlig'i tomonidan yiliga bir marta e'lon qilinadigan, huquqiy normalarni bevosita belgilamaydigan, biroq mamlakat ichki va tashqi siyosatining eng muhim yo'nalishlarini dasturlashtirish, davlat organlari faoliyatini yo'naltirish hamda kelgusi huquq ijodkorligi jarayoni uchun siyosiy-huquqiy asos yaratish maqsadida qabul qilinadigan, normativ-huquqiy hujjat maqomiga ega bo'lmagan, ammo huquqiy oqibatlarga ega dasturiy-siyosiy (sui generis) hujjatdir. Ushbu ta'rif murojaatnomani, bir tomondan, farmon, qaror va farmoyishdan (ular bevosita normativ yoki individual-ijro xarakterga ega) farqlaydi, ikkinchi tomondan, uni sof siyosiy bayonotlardan alohida ajratadi. Chunki murojaatnoma davlat organlari uchun keyingi normativ-huquqiy hujjatlarni ishlab chiqishda hisobga olinishi zarur bo'lgan rasmiy dasturiy hujjat maqomiga ega.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti hujjatlarining huquqiy tabiati: milliy qonunchilik va xorijiy davlatlar tajribasining qiyosiy-huquqiy tahlili bizga quyidagi takliflar ishlab chiqishga xizmat qildi: birinchidan, "Normativ-huquqiy hujjatlar to'g'risida"gi Qonunning 12-moddasiga farmon va qaror o'rtasidagi farqlash mezonlari (tartibga soladigan masalaning miqyosi va normativ ko'rsatmaning barqarorlik darajasi)ni belgilovchi normani kiritish; ikkinchidan, farmoyish loyihasini tayyorlash bosqichida uning mazmunan normativ xususiyatga ega emasligini tasdiqlovchi majburiy huquqiy ekspertiza talabini joriy etish, qonunning 25–27-moddalarida nazarda tutilgan ekspertiza tartibiga tayangan holda; uchinchidan, agar ekspertiza jarayonida farmoyish loyihasining ayrim qismlari normativ xususiyatga ega ekanligi aniqlansa,

ushbu qismlarni farmon yoki qaror shaklida qayta rasmiylashtirish majburiyatini mustahkamlash; to'rtinchidan, sud amaliyotida prezident hujjatlarining normativligini baholashda yagona yondashuvni ta'minlash maqsadida Rossiya tajribasidagi kabi tegishli rasmiy tushuntirishlar ishlab chiqish. Shuningdek, farmon va qaror shaklini tanlashdagi amaliy nomuvofiqlikni bartaraf etish maqsadida qo'shimcha ravishda quyidagilar taklif etiladi; beshinchidan, qonunning 12-moddasiga farmon shaklini talab qiluvchi masalalarning indikativ (yakuniy bo'lmagan) ro'yxatini – xususan, davlat organlarini tashkil etish, qayta tashkil etish yoki tugatish, davlat dasturlari va strategiyalarini tasdiqlash, konstitutsiyaviy vakolat asosida mansabdor shaxslarni tayinlash kabi masalalarni – kiritish; oltinchidan, agar loyihachi tashkilot ushbu indikativ ro'yxatdan chetga chiqib, boshqa shaklni tanlashni maqsadga muvofiq deb hisoblasa, bunday tanlovni loyihaning izohnoma qismida qo'shimcha asoslash majburiyatini joriy etish; yettinchidan, Adliya vazirligi huzurida o'xshash predmetli, ammo turli shaklda qabul qilingan prezident hujjatlarining amaliy ko'rsatkichlar reyestrini yuritish, bu esa yangi loyihalarni tayyorlovchi mutaxassislar uchun shakl tanlovida tizimli izchillikni ta'minlaydi; sakkizinchidan, xorijiy tajriba, xususan, Rossiya Federatsiyasidagi doktrinal-strategik hujjatlar amaliyoti asosida, qonunning 12-moddasiga hujjatni tartibga solish predmeti va barqarorlik darajasi mezonlariga qo'shimcha ravishda, uning "bevosita tartibga soluvchi" yoki "dasturiy-yo'naltiruvchi (strategik)" funksional xususiyatga egaligini belgilovchi mezonni kiritish, bunda milliy dasturlar va strategiyalarni tasdiqlovchi farmonlar uchun alohida amalga oshirish monitoringi mexanizmini nazarda tutish; to'qqizinchidan, "Normativ-huquqiy hujjatlar to'g'risida"gi Qonunga prezidentning Oliy Majlisga va xalqqa murojaatnomasining huquqiy maqomini alohida belgilovchi normani kiritish, unda uning normativ-huqu-

qiy hujjat emasligini, biroq davlat organlari uchun majburiy dasturiy ahamiyatga ega rasmiy hujjat ekanligini mustahkamlash tavsiya etiladi.

### Xulosa

O'tkazilgan tadqiqot shuni ko'rsatdiki, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti hujjatlarining huquqiy tabiati amaldagi qonunchilikda qisman, ammo to'liq izchil bo'lmagan tarzda tartibga solingan. Qonun farmon va qarorni normativ-huquqiy hujjat, farmoyishni esa hech bo'lmaganda shakliy jihatdan ushbu tizimdan tashqaridagi hujjat sifatida belgilaydi. Biroq bu shakliy taqsimot mazmuniy mezonlar bilan to'ldirilmagani sababli, amaliyotda farmon va qaror o'rtasidagi tanlov, shuningdek, ayrim farmoyishlarning haqiqiy normativ mazmuni masalasida noaniqlik saqlanib qolmoqda. Amaliy misollar tahlili shuni ko'rsatadiki, hatto bir turdagi masalalar (masalan, davlat organini tashkil etish) ham amaliyotda goh farmon, goh qaror shaklida rasmiylashtirilgan. Bu esa taklif etilgan mezonlarning qonunda indikativ ro'yxat va asoslash majburiyati orqali mustahkamlanishi zarurligini yana bir bor tasdiqlaydi.

Xorijiy davlatlar qatorida Germaniya, Fransiya, Rossiya, AQSH va Estoniya tajribasining qiyosiy tahlili shuni ko'rsatdiki, davlat boshlig'i hujjatlarining normativligini aniqlash muammosi universal xarakterga ega bo'lib, uni hal etishning ikki asosiy yo'li mavjud: qonunda normativ vakolatning aniqlanishiga

ularni belgilash va sud-doktrinal mezonlarni rivojlantirish. O'zbekiston uchun ushbu ikki yondashuvni uyg'unlashtirgan, ya'ni qonunda mazmuniy mezonlarni mustahkamlash bilan birga ularga rioya etilishini tekshiruvchi ekspertiza mexanizmini joriy etuvchi model tavsiya etiladi.

Tadqiqotning nazariy ahamiyati shundan iboratki, u amaldagi qonun matnining aniq tahlili asosida farmon, qaror va farmoyishning huquqiy maqomidagi farqni ilmiy jihatdan asoslaydi va milliy huquq nazariyasini shu masala bo'yicha aniqroq konseptual asos bilan boyitadi. Amaliy ahamiyati esa ishlab chiqilgan takliflarning "Normativ-huquqiy hujjatlar to'g'risida"gi Qonunni takomillashtirishda, huquq ijodkorligi va huquqiy monitoring amaliyotida foydalanilishi mumkinligidadir.

Kelgusi tadqiqotlar farmoyish shaklida qabul qilingan hujjatlarning haqiqiy normativ mazmunga ega bo'lgan holatlarini [www.lex.uz](http://www.lex.uz) O'zbekiston Respublikasi qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi asosida empirik tahlil qilishga, shuningdek, taklif etilgan mezonlarning huquq ijodkorligi amaliyotida sinovdan o'tkazilishiga qaratilishi maqsadga muvofiqdir. Bundan tashqari, 2026-yil 14-avgustda joriy etilgan Prezident Administratsiyasi rahbarining normativ-huquqiy xususiyatga ega farmoyishlari institutini alohida qiyosiy-huquqiy tadqiqot predmeti sifatida o'rganish dolzarb yo'nalishlardan biri bo'lib qoladi.

## REFERENCES

Chervonyuk, V. I., & Yakadin, D. D. (2014). Delegirovanie zakonodatelnykh polnomochiy kak vid yuridicheskikh proizvodstv (sravnitelno-pravovoy analiz) [Delegation of legislative powers as a type of legal proceedings (comparative legal analysis)]. *Bulletin of the Saratov State Law Academy*, (6), 101–108.

Federal Register Act, 44 U.S.C. § 1505 (1935). Legal Information Institute, Cornell Law School.

Federal Republic of Germany. (1949). *Basic Law for the Federal Republic of Germany*. Laws on the Internet.

French Republic. (1958). *Constitution of the French Republic*. Légifrance.

Grachev, N. I. (2021). Osobennosti pravovykh aktov Prezidenta RF i konstitutsionno-pravovaya formula prezidentskoy vlasti v Rossii [Features of legal acts of the President of the RF and the constitutional legal formula of presidential power in Russia]. *Bulletin of the Saratov State Law Academy*, (2), 22–38.

Karabekov, M. M. (2010). Pravovye akty Prezidenta RF kak sredstvo realizatsii pravovoy politiki [Legal acts of the President of the RF as a means of implementing legal policy]. *Legal Policy and Legal Life*, (1), 160–163.

Korkunov, N. M. (1894). *Ukaz i zakon* [Decree and law]. M. M. Stasyulevich Printing House.

Lagun, D. A. (2005). *Analiz yuridicheskoy prirody ukazov Prezidenta Respubliki Belarus* [Analysis of the legal nature of decrees of the President of the Republic of Belarus]. In V. N. Bibilo (Ed.). *Law and Democracy*.

Luchin, V. O. (1996). *Ukaznoe pravo v Rossii* [Decree law in Russia]. Veles.

Lukyanova, E. A. (2001). Ukaznoe pravo kak rossiyskiy politicheskiy fenomen [Decree law as a Russian political phenomenon]. *Journal of Russian Law*, (10), 55–67.

Lysenko, A. (2023). Dosvid zdiysnennya delegovanogo zakonodavstva u Frantsiyi [Experience of implementing delegated legislation in France]. *Uzhhorod National University Scientific Herald. Series: Law*, 1(78), 38–43. <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.78.1.6>

Madiyarova, A. S., & Alibayeva, G. A. (2014). Қазақстан Республикасы Президентінің еліміздің атқарушы билік жүйесіндегі орны мен рөлі [The place and role of the President of the Republic of Kazakhstan in the country's executive branch system]. *Journal of Actual Problems of Jurisprudence*, 70(2), 4–7. <https://bulletin-law.kaznu.kz/index.php/journal/article/view/206>

Marchenko, M. N. (2004). *Teoriya gosudarstva i prava* [Theory of state and law] (2nd ed.). Prospekt.

Nersesyants, V. S. (1999). *Obshchaya teoriya prava i gosudarstva* [General theory of law and state]. Norma-Infra M.

Odilqoriyev, X. T. (1994). Prezident farmonlarining huquqiy tabiat [Legal nature of Presidential decrees]. *Life and Law*, (4), 15.

Odilqoriyev, X. T. (Ed.). (2018). *Davlat va huquq nazariyasi* [Theory of state and law]. Adolat.

Okunkov, L. A. (1997). Pravovye akty Prezidenta: ikh status, napravlennost, sodержanie [Legal acts of the President: Their status, focus, and content]. *Journal of Russian Law*, (2), 14–23.

Republic of Estonia. (1995). *Government of the Republic Act*. Riigi Teataja.

Republic of Uzbekistan. (2021a, April 20). *On normative legal acts (Law No. LRU-682)*. Lex.uz. <https://lex.uz/docs/-5378966>

Republic of Uzbekistan. (2021b, January 7). *On the tasks arising from the proposals and conclusions set out in the Address of the President of the Republic of Uzbekistan Sh.M. Mirziyoyev to the Oliy Majlis on December 29, 2020 (Resolution No. 681-IV)*. Lex.uz. <https://lex.uz/docs/-5280079>

Republic of Uzbekistan. (2023). *Constitution of the Republic of Uzbekistan*. Lex.uz. <https://lex.uz/en/docs/-6445145>

Republic of Uzbekistan. (2026, August 14). *On the Administration of the President of the Republic of Uzbekistan (Constitutional Law No. LRU-1166)*. Lex.uz. <https://www.lex.uz/uz/docs/-8405413>

Russian Federation. (1993). *Constitution of the Russian Federation*. ConsultantPlus.

Saidov, A. (2003). *Sravnitelnoe pravovedenie (osnovnye pravovye sistemy sovremennosti)* [Comparative jurisprudence (main modern legal systems)] (V. A. Tumanov, Ed.). Yurist.

Saidov, A., & Tojixonov, U. (2001). *Davlat va huquq nazariyasi* [Theory of state and law]. Academy of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Uzbekistan.

Supreme Court of the Russian Federation. (2018, December 25). *On the practice of consideration by courts of cases challenging normative legal acts and acts containing clarifications of legislation and possessing normative properties (Resolution No. 50)*. ConsultantPlus. [https://www.consultant.ru/document/cons\\_doc\\_LAW\\_314764/](https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_314764/)

Tikhomirov, Yu. A. (1982). *Teoriya zakona* [Theory of law]. Nauka.

Tikhomirov, Yu. A. (1999). *Pravovye akty* [Legal acts]. Yurinformtsentr.

# YURIDIK FANLAR AXBOROTNOMASI ВЕСТНИК ЮРИДИЧЕСКИХ НАУК REVIEW OF LAW SCIENCES

---

Huquqiy ilmiy-amaliy jurnal

Правовой научно-практический журнал

Legal scientific-practical journal

**2026-yil 3-son**

VOLUME 10 / ISSUE 3 / 2026

DOI: [HTTPS://DX.DOI.ORG/10.51788/TSUL.ROLS.103](https://dx.doi.org/10.51788/TSUL.ROLS.103)